

Bijlage VMBO-GL en TL
2018

tijdvak 1

Nederlands CSE GL en TL

Tekstboekje

De keerzijde van het spotprijsparadijs

(1) “Gaat het nog?” Fronsend tikt een moeder op de schouder van haar tienerdochter in de lange rij voor de paskamers in Primark in Groningen. Het meisje zucht. Er zijn nog vele wachtenden voor haar. Maar als ze eenmaal in die paskamer is, wordt het leven teruggebracht tot drie overzichtelijke basisregels. Zo staat op een turquoise bord te lezen: ‘Try it, like it, buy it’¹⁾.

(2) Buiten op de Westerkade is het duidelijk dat het gros van de klanten die boodschap ter harte heeft genomen. Overal zie je de bruine papieren tassen met het logo van de lerse kledingprijsvlechter: op de stoelen van het terras, aan de armen van vrouwen en meisjes, meestal vriendinnen of de moeder-dochter-variant.

(3) Action. TKMaxx. Primark. De winkelende mens kan tegenwoordig voor een spotprijstje zijn tassen volladen, in grotere hoeveelheden dan zijn of haar kast kan bergen. Koopverslaving is een aandoening geworden, ‘ontspullen’ een trend en tussen deze twee uitersten dwaalt de consument op de tast naar een nieuw evenwicht.

(4) Lisa Hummel (21) en Renée Dijkema (22) hebben hun tassen in een hoekje geschoven van een restaurant. Ja, ze zijn naar Primark geweest, ook al hadden ze zich nog zo voorgenomen om er niet naar binnen te gaan. Renée: “Het was ons woensdagochtendgeheim. Eigenlijk vinden we het afschuwelijk, het graaien in al die goedkope kleding, met de kinderarbeid in je achter-

hoofd. En je koopt heel veel wat je niet nodig hebt.”

(5) Maar ja. Toch even kijken. Lisa: “Een beetje neuzen is vrouwen eigen.” En nu zitten ze hier met allebei twintig paar sokken, een shirtje, twee shortjes, een olifantenpyjambroek en een kaars. “Veel mensen kopen daar om het kopen”, zegt Renée. “Zo zijn wij niet. Wij zijn wat ouder, we weten zo langzamerhand wat onze kledingstijl is. Als wij iets écht leuks willen, gaan we liever naar wat kleinere winkels.”

(6) Lisa studeert Europese talen en culturen, Renée zit op de kunstacademie. Ze hebben allebei een goedbetaald bijbaantje. “Ik denk dat we te veel geld hebben en te veel spullen”, zegt Renée. Lisa merkt op dat er een soort tweedeling ontstaat in de maatschappij: “Aan de ene kant de massa die graag veel en goedkoop koopt, en een tegenbeweging van liefhebbers van fair trade (eerlijke handel), biologisch eten en tweedehands of juist minder spullen. Het is de nieuwe verzuiling²⁾.”

(7) Psycholoog Carien Karsten voltooide haar studie aan de Rijksuniversiteit Groningen en is gespecialiseerd in koopgedrag. Ze ziet die tegenbeweging niet de overhand krijgen. “Alles in de maatschappij is gericht op de buitenkant. Mensen lijken vergeten te zijn dat je je identiteit niet kunt kopen.” Ze denkt dat shoppen is ontstaan toen warenhuizen hun intrede deden en vrouwen een manier vonden om aan het publieke leven deel te nemen.

(8) “Dat is iets anders dan het mas-
85 sale kopen van vandaag de dag”,
zegt ze. “Vroeger had je een zomer-
en een wintercollectie. Later kwamen
daar de herfst- en voorjaarscollectie
bij. Primark heeft zeventien collec-
90 ties, om de paar weken ligt er wat
nieuws en dat speelt in op de heb-
zucht.”

(9) Generaties lang was het volgens
haar de norm om geen schulden te
95 maken. Deze norm veranderde in de
jaren tachtig, toen mensen meenden
recht te hebben op geluk en zichzelf
gingen verwennen door te shoppen.
“Daardoor voel je je beter, het geeft
100 zelfwaardering, zo is uit onderzoek
gebleken. Maar niet in de mate waar-
in het nu gebeurt. Tachtig procent
van je tijd draag je twintig procent
van je kleding.”

(10) Wie de drukte van de winkels de
105 rug toekeert, ziet een lezende dame
achter een van de statige ramen van
haar bovenwoning. Het is Ans
Wooldrik, die, in de 48 jaar dat ze
110 met haar man aan de Westerhaven
woont, de wereld meer dan eens zag
veranderen. Zij veroordeelt de ver-
anderende wereld niet, maar ze doet
er niet volop aan mee.

(11) Wooldrik vaart haar eigen koers.
115 Haar boodschappen haalt ze groten-
deels op de markt, gezellig in de

drukke van de binnenstad. Een heel
andere drukte dan die tegenover
120 haar huis, waar ze ooit kon kijken tot
het water bij het hoofdstation. En nu?
Wooldrik schudt haar hoofd. “Nu is
het een puinhoop van studenten en
winkels. En van fietsen en auto’s, nu
125 Primark is geopend.”

(12) Ze schiet in de lach. “Wij zijn
zondag even gaan kijken, buiten. Die
rijen. Ik heb nog nooit zoiets gezien.
Rijen mensen voor de winkel, rijen
130 auto's voor de parkeergarage.” Ze is
binnen geweest in de nieuwe mode-
zaak. Tien stappen, toen maakte ze
rechtsomkeert. “Het is er een bende.
De helft van de kleren ligt onder de
135 rekken. Maar ja, ik ben natuurlijk niet
de doelgroep van Primark. Ik ben
bovendien niet het type dat graag
winkelt. Twee keer per jaar koop ik
nieuwe kleren.”

(13) Enkele meters vanaf het gekriemel
140 in Primark begroet goud- en zilver-
smid Cees Wolf iedere klant die
binnenkomt. “Wij zijn geen dozen-
schuivers. Hier draait het niet om in-
145 en verkoop, maar om kwaliteit”, zegt
Wolf. Zijn winkel herbergt een schat
van spullen die al generaties mee-
gaan. Hier heeft de eeuwigheid
bescherming gezocht tegen de vluch-
150 tige wegwerpwereld.

*naar een artikel van Marijke Brouwer en
Inki de Jonge, Dagblad van het Noorden,
30 mei 2016*

noot 1 ‘Try it, like it, buy it’: reclameslogan die vertaald kan worden met: ‘Pas het, houd ervan en koop het’

noot 2 verzuiling: verdeling van de samenleving in groepen op grond van geloofsovertuiging en/of maatschappelijke opvattingen

Leuk hoor zo'n hond, maar houdt hij wel echt van ons?

(1) Groot-Brittannië stond afgelopen week even te kijken van de koninklijke behandeling die de honden van koningin Elizabeth krijgen. Willow, Holly, Candy en Vulcan hebben hun eigen butler, krijgen elke dag een op hun wensen afgestemd diner, eten van hun eigen porselein en hebben zelfs een eigen Wikipedia-pagina. Terecht, vindt de Britse koningin. “Ze zijn net familie.” Maar zien haar honden haar ook zo? Houden huisdieren echt van mensen?

(2) Als je het aan verslaggever Laura Marcus van *The Guardian* vraagt, is het antwoord voluit nee. Onze huisdieren houden niet van ons, maar zijn afhankelijk van ons. “Staat je hond te kwispelen als je na een lange werkdag weer thuiskomt? Dan is dat geen teken van liefde, maar blijdschap omdat het eten eraan komt”, betoogt Marcus. “Of omdat hij eindelijk niet meer alleen thuis is.”

(3) Wat Marcus ook niet begrijpt, is dat er mensen zijn die net als koningin Elizabeth zeggen dat hun huisdieren ‘net familie’ zijn. “Hoe is dat mogelijk? Je hebt ze niet gebaard. En als je tegen ze praat, zeggen ze niets terug. Als katten überhaupt iets van ons denken, is het vast: wat zijn mensen rare wezens. Ze zorgen nog beter voor mij dan voor hun eigen kinderen.”

(4) Dat Marcus die intense dierenliefde niet snapt, kan liggen aan het feit dat ze niet is opgegroeid met dieren. Volgens presentator en dierenkenner Martin Gaus is juist dat

samen opgroeien belangrijk voor de hechting tussen mens en dier. “Als een kat in de eerste drie tot vijf weken van zijn leven mensen om zich heen heeft, dan gaat hij die op termijn ook zien als soortgenoot. Als iemand die hoort bij zijn omgeving. Dat geldt ook voor honden, maar zeker ook voor mensen.”

(5) Maar is een soortgenoot in de katten- en hondenwereld hetzelfde als een vriend? Of zelfs een familielid? “Dat zou zomaar kunnen”, zegt Gaus. “Aaien we een hond of kat, dan maken zowel wij als onze huisdieren oxytocine aan. Dat is een vrouwelijk hormoon dat vrouwen ook aanmaken tijdens de bevalling om de binding tussen moeder en kind te versterken. Mannen maken dit hormoon ook aan bij bijvoorbeeld het aangaan van vriendschappen en relaties.”

(6) Gaus: “Honden en katten voelen dus dezelfde emoties, dezelfde binding. Het is net een kind-ouderrelatie.” Volgens de dierenkenner zijn wij, mensen, voor onze katten en honden belangrijker geworden dan hun soortgenoten. Omdat we ze veiligheid bieden en te eten geven, maar ook omdat we ze aandacht geven.

(7) Dierwetenschapper Nienke Endenburg staat er wat genuanceerder in. “Ja, de honden en katten maken oxytocine aan als we ze aandacht geven. En ja, ze kwispelen of geven kopjes als we thuis zijn.”

Sprake van binding is er volgens

haar dus zeker wel, maar kun je dat omschrijven als een vriendschap of zelfs als houden van? “We denken bijvoorbeeld dat een kat ons kopjes geeft omdat hij ons aardig vindt. Met kopjes markeert hij zijn territorium. Dat betekent dus dat we erbij horen. Maar horen we erbij omdat we hem te eten geven of omdat hij ons aardig vindt?”, vraagt Endenburg zich af.

(8) “Nu is van katten bekend dat ze nogal op zichzelf zijn. Maar ook de sociale hond is niet zonder meer onze beste vriend”, zegt Endenburg. “Wilde honden en wolven trekken op in een roedel. Ook daar is de vraag: Kun je die andere wolven zien als hun vrienden? Of is hun aanwezigheid noodzakelijk omdat honden jagen op grotere prooien die ze in hun eentje niet kunnen vangen? Eigenbelang lijkt bij dieren een grote rol te spelen.”

(9) Wellicht is het eigenbelang, wellicht echte liefde. Zeker is wel dat de mens van dieren houdt. Waarom? Endenburg: “Je huisgenoot kan een keer geen zin hebben in jouw geklaag over het werk. Een hond of kat is altijd blij als jij weer thuiskomt. Hun acceptatie is onvoorwaardelijk.” **(10)** “En dat maakt ook dat wij in ons eigen voordeel denken”, vult Gaus aan. “Als je stelt dat al die aanhangelijkheid alleen maar draait om eigenbelang van het dier, dan kun je net zo goed zeggen dat ook bij ons alles draait om eigenbelang. En feitelijk is dat ook zo. Neem koningin Elizabeth. Of haar honden echt van haar houden en haar zelfs als familie zien, is nog maar de vraag. Maar de koningin hoeft bij haar honden uiteindelijk eens niet aan haar status te denken.”

naar een artikel van Jeannine Julen, Trouw, 25 februari 2016

The advertisement features a central image of a WWF book titled 'AARDE OP 1'. The cover shows a close-up of a gorilla's face. To the left of the book is a circular badge with the text 'GRATIS bij een gift vanaf € 39,95'. Above the book is the WWF logo. To the right of the book, a dotted line points to the text 'samengesteld door Humberto Tan'. Below the book is a small photograph of a man (Humberto Tan) using a large telephoto lens camera.

Een reis om de wereld in 177 foto's

WNF-ambassadeur Humberto Tan neemt ons mee op een wonderlijk avontuur: een reis rond de wereld in prachtige natuurfoto's. Het boek illustreert hoe indrukwekkend de natuur is en waarom we daar heel zuinig op moeten zijn. U krijgt dit unieke collectorsitem nu gratis thuisgestuurd bij een gift van € 39,95 aan het Wereld Natuur Fonds.

Bestel op wnf.nl/nrc. Gelimiteerde oplage op = op.
Met uw steun kunnen we onmisbare natuur nog beter beschermen.

naar een advertentie in NRC.next, 7 januari 2016

Doggybag: gedoe of steuntje in de rug?

(1) Je bent geen arme sloeber als je om een doggybag vraagt, maar een strijder tegen voedselverspilling. Een restauranthouder die daar moeilijk over doet en zijn culinaire creatie liever in de prullenbak ziet verdwijnen, is niet goed snik.

(2) Sinds enkele maanden zijn Franse restaurants verplicht doggybags te geven aan gasten die erom vragen. In zo'n zakje kunnen ze het eten meenemen dat ze niet op kunnen. De wet past binnen een reeks maatregelen waarmee de Franse overheid voedselverspilling wil terugdringen. Vorig jaar verbood ze supermarkten al om goed eten weg te gooien.

(3) Werken om voedselverspilling tegen te gaan, is meer dan een nobel streven. Het is een morele verplichting¹⁾ ten opzichte van de hongerigen op de wereld en op termijn bittere noodzaak. De toenemen-

25 de wereldbevolking en groeiende consumptie maken dat we ons niet meer kunnen veroorloven om goed eten te verkwisten. Hoog tijd dat de Nederlandse overheid het Franse voorbeeld volgt.

(4) Van alle schandalige praktijken die het Westerse consumptiepatroon met zich meebrengt, is voedselverspilling misschien wel de meest opvallende. Wereldwijd, vooral in het Westen, wordt zeker een derde van het voedsel verspild. Dat leidt tot honger, milieudruk en geldverspilling. Allemaal ondubbelzinnig negatief en vooral: overbodig. Iedereen heeft er baat bij als we dat aanpakken met een doggybag.

(5) De reden dat we er niet bovenop zitten, is omdat we rijk genoeg zijn om nieuw eten te kopen. Ook wordt het niet overal als netjes gezien om met kiekjes te sjouwen: in onze restaurantcultuur weegt de schaamte om te vragen of de ober je half opgegeten, duurzaam gevangen heilbotfilet wil inpakken in veel gevallen zwaarder dan het halfbewuste schuldbesef van het weggooiën ervan. Misschien denken ze wel dat je een sloeber bent.

(6) En ja, voor personeel is weggooiën inderdaad makkelijker. Doggybags zijn gedoe, maar laten we eerlijk zijn: dat valt best mee. Erover in discussie gaan, kost meer tijd. Persoonlijk plaats ik restaurants die moeilijk doen over het meenemen van restjes direct in het hoekje

zeikerds, net als die kleinzerige weigering om kraanwater te schenken.

65 (7) Een restauranthouder die zijn culinaire creaties liever in de prullenbak ziet verdwijnen dan ze in te pakken, spoort niet helemaal. Maar ik heb niet de illusie dat een wet daar
70 wat aan gaat veranderen. Een doggybagwet is echter een belangrijk signaal dat de overheid voedselverspilling serieus neemt en dat
75 mensen die er wat aan willen doen, gelijk hebben. Steuntje in de rug voor de drukbezette consument én restauranthouder met het hart op de juiste plaats. Die hebben toch al
80 zoveel op hun bord.

(8) In alle eerlijkheid, het verplichten van doggybags lost het voedselpro-

bleem niet op. Westerse porties zullen onbeschaamd groot blijven, mensen zullen zich blijven volprop-
85 pen met veel meer calorieën dan nodig en ook zullen in restaurants en elders nog steeds onnoemelijke hoeveelheden goed eten in de vuilnisbak
90 verdwijnen. Dat moet allemaal beter en het is lang niet altijd de overheid die dat met een wet kan bewerkstelligen. Wat en hoe we eten, bevindt zich op de grens tussen onze individuele
95 vrijheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Daarom is het prijzenswaardig dat de Franse overheid stelling neemt. En daar zou de Nederlandse overheid een voorbeeld
100 aan mogen nemen.

naar een artikel van Janno Lanjouw, NRC.next, 8 januari 2016

noot 1 morele verplichting: dat je doet wat algemeen verwacht wordt, wenselijk gedrag

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.